

ИНТЕРНЕТ-БАНКИНГ: ЧЕТ ӨЛКӨЛӨРДҮН ТАЖРЫЙБАСЫ

Макала каржылык кызматтарды көрсөтүүнүн динамикалык багыты болуп эсептелинген интернет-банкингди, банктын кардарларын дистанттык тейлөө каналы катары Интернетти пайдалануу менен банктык кызматтарды көрсөтүү боюнча маалыматты өзүнө камтыйт.

ИНТЕРНЕТ-БАНКИНГ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Статья содержит информацию о предоставлении банковских услуг с использованием Интернета как канала дистанционного обслуживания клиентов банка, интернет-банкинга, который является одним из динамичных направлений предоставления финансовых услуг.

INTERNET BANKING: THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES.

The article contains information on the provision of banking services to the Internet user, as a channel for remote client service, internet banking, which is one of dynamic areas of financial services.

Интернет колдонуп банктын тейлөө кызматтарын жүргүзүү, кардарларды аралыктан тейлөө каналы катары, же, башкача айтканда, *интернет-банкинг*, финансылык тейлөө кызматтарын сунуштоонун өтө динамикалык багыттарынын бири болуп саналат.

Интернет-банкинг алыстагы тейлөөнүн төмөндөгүдөй түрлөрүнүн логикалык уландысы болуп эсептелинет:

- PC banking – банк тармагына түз байланышуу аркылуу персоналдык компьютердин жардамы менен ишке ашырылган эсепке кирүү мүмкүндүгү;
- Telephone banking – эсептерди телефон аркылуу тейлөө;
- Video banking – банктын персоналы менен интерактивдүү система түрүндө баарлашуу.

Интернет-банкингдин системасынын классикалык варианты кардарларга сунушталчу банктын тейлөө кызматтарынын жыйындысын толугу менен өзүнүн ичине камтыйт – юридикалык жана жеке тараптарга банктын офистеринде (колдогу акчалар менен жүргүзүүчү операциялардан тышкары). Интернет-банкинг системасынын жардамы менен накталай эмес валютаны сатуу жана сатып алууну, тейлөө кызматтарынын акысын төлөөнү, ички жана банктар аралык накталай эмес төлөмдөрдү жүргүзүүнү камсыз кылса болот, ар кайсы учурда өздүк эсептер боюнча каражаттарды которууга, өздүк эсеп боюнча бардык банк операцияларын көзөмөлдөөсө болот. Зарыл болгондо бул кызматтардын тизмеси кеңейиши мүмкүн.

Интернет-банкингдин системасын колдонуу бир катар артыкчылыктарды бере алат:

- Банкка баруу зарылдыгынын эсебинен олуттуу түрдө убакыт үнөмдөлөт;
- Кардар суткасында 24 саат бою өздүк эсебин көзөмөлдөө мүмкүнчүлүгүнө ээ жана финансы рыногундагы кырдаалдардын өзгөрүүшүнө ыкчам таасир эте алат;
- Кардар пластик карталар менен болгон операцияларды көзөмөлдөөсө болот, анткени кардардын система менен иштөө мүмкүнчүлүгү анын кайсы жерде болгондугуна байланыштуу эмес – боллгону Интернетке кирүү мүмкүнчүлүгү болсо болду. Бул кардар тарабынан өздүк эсебин көзөмөлдөөсүн жоругулатууга көмөк болот.

Интернет-банкинг системасындагы финансылык транзакциялардын коопсуздугун программалык-аппараттык коргоонун заманбап технологиялары камсыз кылат. Аларды квалификациялуу ишке ашырса, корголуунун денгээли операциялардын жашыруун болгонуна иш жүзүндө 100% кепилдик берет, бул каражаттын сакталышын камсыз кылат. Банктар үчүн бул кардардан кем эмес актуалдуу, анткени тобокелге банктын каражаты

гана эмес, анын ишкер аброю да коюлган. Бул жерде тенденция оң деп ишенимдүү айтса болот.

Интернет-банкинг чет өлкөлөрдө. 1995-жылы интернет дагы кеңири тарала электе эле, банктар “кардар-банк” системасы аркылуу эсептерге алыстыктан кирүү мүмкүндүгүн беришкен. Бул үчүн кардар сыртта атайын программалык камсыздоо орнотот, демек банк менен маалымат алмашуу, адаттагыдай, түз модемдик туташтыруу аркылуу жүргүзүлөт. Мындай системаларды биринчи кезекте корпоративдик кардарлар колдонушкан, бүгүнкү күндө Батышта банктардын дээрлик баары аларды кардар-интернет-банк деңгээлине чейин модернизациялашкан.

Көптөгөн тейлөө кызматтары глобалдык тармак аркылуу аралыктан жүргүзүлүшү мүмкүн болгон факттын өзү банк объект катары (имарат ж.б.) болбошу мүмкүн экендигине алып келет. Өз учурунда, теориялык жактан бул нерсе операциялык чыгымдардын төмөндөшүнө, кызматтарга төлөнүүчү акылардын азайышына жана банктын өзүнүн пайдасынын жогорулашына алып келет. Дал ушул себептер менен 1995-ж. 2000-ж. чейин АКШда жана Европада “вертуалдык банк” аталган эч кандай офиси жок банктар ачыла баштаган. Эсеп ачуу жана аны башкаруу, насыя алуу – мунун баары Интернет аркылуу гана жүргүзүлгөн.

Эл аралык эсептер банкынын маалыматтары боюнча интернет-банкинг Австрияда, Финляндияда, Кореяда, Сингапурда, Испанияда, Швецияда жана Швецарияда кеңири таралган, бирок аны менен көбүнчө “вертуалдуу” эмес салттуу банктар алектенет. Финляндияда кардарлардын үчтөн бир бөлүгү банк тейлөөлөрү менен Интернет аркылуу колдонот. АКШда 2000-жылдын аягында интернет-банкинг ири банктарда топтоштурулган, алардын үлүшүнө америкалык активдердин 90%туура келет. Транзакциондук интернет-банкингди банктардын 37% сунуштаган жана 18% аны өздөштүрүүнү пландаштырган. “Вертуалдык” банктардын саны салыштырмалуу көп эмес, болжолу 20. Эң алгачкы “вертуалдык” банк деп 1995-жылдын 18-октябрда ачылган америкалык Security First Network Bank эсептелет. Ачылгандан баштап биринчи жарым жылда банктын капиталынын орточо өсүшү бир айда 20%ды түзгөн, активдери 40 млн. долларга жогорулаган, 10 миңден ашуун кардарлардык эсептер ачылган.

Европада алгачкы “вертуалдык” банк Advance Benk болгон, Дрездендик банк тобунун туунду түзүмү (Германия). Бул түзүм 1996-жылы пайда болгон. 2000-жылы жаңы экономиканын стеритиптери жоюлуп, бардык эле Интернет аркылуу аракеттенген компаниялар тармактык эффектти пайдалана албастыгы түшүнүктү болгондо, көптөгөн вертуалдуу банктар өз ишин токтоткон, ал эми банктын кардарлары үчүн негизгиси – суткасында 24 саат бою эсепке кирүү мүмкүндүгү эмес, ишенимдүүлүк жана коопсуздук. Бирок, алардын көбүн салттуу банктар өзүнүн тейлөө кызматтарын сунуштоонун бир каналы катары пайдалануу үчүн алышкан.

Батыштын бир катар брокердик компаниялары эң кымбат жеке кардарларды – Уолл-Стрит категориясы менен ойлонгондор, б.а. финансылык рынокто активдүү аракеттенгендерди өздөрүнө тартып ала баштайт.

On-line – насыяларды берүү – адистештирилген ссудалык компаниялар (тактап айтканда Lending Tree. Comi E-LoanInc. компаниялар) алектенген бизнестин дагы бир перспективдүү түрү. Күрөшкө “карталык” бизнестин ири өкүлдөрү да түштү. American Exprece Membership вертуалдык банкын ачты, ал эми Wingshan Bank com Чикагодогу Bank One Corp негиздеди. Акыры, банктар программалык камсыздоолорду чыгарган капыстан чыга калган атаандаш – компаниялар тарабынан болгон коркунучтарга көп учурда дуушар болуп келет.

Интернет-банкинг Россияда. Анын сегиз жылдык тарыхы бар, бул азыркы кез үчүн аз эмес. Банктагы эсептер менен аралыктан башкаруунун алгачкы системасы Автобанктын банкы – “Домашний банк” 1998-жылдын май айында, так дефолттун алдында иштейт баштаган. Албетте, кризис иштин абалына таасирин тийгизбей койгон

жок, бирок акыркы жылдары бул тейлөө кызматына кызыгуу өстү, ал эми натыйжалар күттүрбөстөн билинди.

Россия “интернеттештирүү” деңгээли боюнча 2003-жылы Бразилия жана Индонезия менен бир тепкичте болгон(өлкөнүн калкы 4%). Бүгүнкү күндө россиялык банктардын көбү Интернеттин жардамы менен тейлөө кызматтарын сунуштоого даяр же даярданып жатышат. Ошону менен бирге көптөгөн банктар өздөрүнүн иштелмелерине эмес, даяр болгон программалык продуктыларга багыт алат.

Ата мекендик банк уюмдары бүгүнкү күндө берилиштерди проводсуз берүү протоколунун базасындагы социалдык программалык камсыздоо менен жабдылган мобилдик телефон аркылуу WAP-банкинг- эсепти алыстан башкарууну өздөштүрүүдө өздөрүнүн батыш кесиптештеринен калышпайт. Банктар мобилдик телефону бар кардарларга сунуштаган дагы бир тейлөө кызматы – бул SMS-банкинг. Ар бир уюк байланыштын операторунда бар кыска маалымдоочу кызматынын (SMS) жардамы менен кардар эсеп-кысап эсебинин абалы(эсеп боюнча калдыгы) жөнүндө маалыматтын баарын, ошондой эле талап кылынган мезгилге эсебинин көчүрмөсүн ала алат. Эксперттердин пикири боюнча бул тейлөө кызматы WAP-банкингге краганда көбүрөк перспективага ээ. Биринчиден, арзандыгына жараша, экинчиден, берилиштерди берүүнүн тездигине карай – он эсе тез. Россияда Интернет-банкингдин алга жылуусунун башкы улуттук өзгөчөлүгү болуп Россиянын калкы акча каражаттарын финансылык мекемелерде эмес, үйдө сактоо адаты калыптанып калгандыгы эсептелинет. Натыйжада өлкөдө мындай кырдаал түзүлгөн – калктын каражаттарын тартуу боюнча мүмкүнчүлүктүү атаандаштар өнөктөр катары чыгат. Негизинен сөз жаңы рыноктун өнүгүшү жөнүндө, анын инфраструктурасы, жалпы көйгөйлөрдү чечүү жөнөндө жана жаңы тейлөө кызматтарына сурамдын калыптанышы жөнүндө болуп жатат, бул нерсе ири банктардын да колунан келбейт, эгерде алар жалгыз аракеттенсе.

Интернет-банкингдин активдүү түрдө таралган шартта филиалдык тармактын ашыктыгы көйгөйүнө Deutsche Bank жана ABN AMRO өңдүү европалык ири банктар дуушар болду. Дегинкиси бардык россиялык банктарга бирдей болгон интернет-банкингте байланышкан көйгөйлөр бар:

- Бар болгон укуктук базанын жетишсиздиги;
- Финансылык институттар интернет-тейлөөнү уюштурган учурда коопсуздук маселеси;
- Финансылык тейлөөлөрдү, өзгөчө On-line-кызматын массалык түрдө пайдалануу маданиятынын жоктугу.

Россияда жалпысынан электрондук коммерция тармагындагы, өзгөчө финансылык тейлөө тармагындагы укуктук мамилелерди жөнгө салуучу туура түзүлгөн укуктук система практикалык түрдө жок. Ошол эле убакта күчүндө болгон мыйзамдардын нормасы, белгилүү шарттарда, интернет-тейлөөлөрдү сатуучу менен керектөөчүнүн ортосунда туура келишимдик мамилелерди түзүүгө мүмкүндүк бере алат.

Коопсуздукту уюштуруу – салттуу көйгөй. Аны менен байланышкан маселелер - On-line-тейлөөнүн системасын иштеп чыгууда жана коммерциялык түрдө пайдалануу баштоо жөнүндө чечим кабыл алуу бирден бир оор маселе. Коопсуздук көйгөйү көп учурда, интернет-тейлөөнү өнүктүрүүгө тоскоол болуп, үстөмдүк кылат. Бул көйгөйдү чечүүдө перспективдүү демилгеден баш тартпай акыл өлчөп баалоо жана аны менен байланышкан тобокелдиктерди эске алуу керек.

Дагы бир өтө зарыл көйгөй Россияда салттык финансылык тейлөөлөрдү да пайдалануу маданиятынын жоктугунда. Бул көйгөйдү чечүү өтө көп убакытты алып коюшу мумкун. Бирок, мурунтан эске алынган: коом тарбынан жаңы технологияларды өздөштүрүүнүн типтери жаңы иштелмелердин пайда болушу менен өсөт. Ушинтип, тейлөөлөрдүн алдыга жылуусунун интенсивдүүлүгү боюнча Интернет телевидениеден ашып кетти. Ошондуктан жаңы жогору технологиялык тейлөөлөрдүн таралышы салттык тейлөөлөрдүн алдыга жылышына караганда көбүрөк пайда алып келиши мүмкүн. Бул

жерде финансылык тейлөөлөрдү жана интернет-банкингди массалык түрдө пайдалануу маданиятын калыптандырууда демилге керектөөчүлөрдүн эмес, тейлөөлөрдү сунуштоочунун колунда.

Россиялык интернет-банкингдин азыркы учурда түзүлгөн кырдаалы үчүн төмөнкү тенденциялар мүнөздүү:

- Иштеп жаткан системалардын көбү банк операцияларынын бардык спектрин камтыбаганы айкын, болгондо да кээбир системалар кардарларга кандайдыр бир транзакцияларды жүргүзүү мүмкүндүгүсүз маалыматтык гана деңгээлге чейин кемип калган;

- Электрондук банкинг системалары жетишсиз интеграцияланган: банкта интернет-банкинг жана интернет-трейдинг системалары иштеген мисалдар бар, бирок алар өз ара практикалык түрдө эч кандай байланышкан эмес;

- Банктардын көбү интернет-банкинг системасын комплекстүү түрдө киргизүүнү каалашпайт: жеке жана юридикалык жактарды тейлөө үчүн.

Аталган көйгөйлөр россиялык специфика болуп саналат. Негизинен интернет-банкингдин өнүгүшүнүн тенденциясы жалпы дүнүйөлүккө окшош.

Интернет банкинг системасын практикалык түрдө жайылтуунун негизги көйгөйлөрүнүн бири – маалыматтык коопсуздукту камсыз кылуу.

Коопсуздук системасынын мүмкүн болгон топтологиясы. Интернет-банкингдин коопсуздук системасы төрт негизги курамга таянат:

1. Тармакты ойлоноштуруп уюштуруу. Бул жерде негизги идея Интернет глобалдык тармактан кирүүгө мүмкүндүк ачык болгон серверде жашыруун маалымат сакталбоосу керектигинде. Бул үчүн кардарларды тейлөө үчүн маалыматтар бар ачыкчтарды жайгаштыруу жана берилиштердин базасынын сервери глобалдык тармактан кирүү мүмкүндүк жок болгон тармактын өзүнчө сегментине чыгарылат.

2. Глобалдык тармактан кирүү мүмкүндүгү бар сервер менен кардардын ортосунда берилиштер менен коопсуз алмашууну камсыз кылуу. Бул үчүн трафики шифрлөө алгоритми колдонулат, ал ачыкчтарды сертификациялоо борбору тарабынан көзөмөлдөө менен айкалышканда серверди алмаштырып коюу кырдаалын четке чыгарууга мүмкүндүк берет.

3. Ачык жана жабык ачыкчтарды колдонуунун эрежелери жүнүндөгү нускамасы, ачыкчтарды берүү жана алмаштыруу тартибинин жазмасы, ошондой эле электрондук ачыкчтардын эскирүү мөөнөтү боюнча кепилдемеси болгон регламенттөө пакетинин бар болушу.

4. Коопсуздук системасынын кемчиликтерин кардардын тыштан маалыматтар менен алмашуусунун протоколдорун сервер менен салыштыруу жолу менен эрте аныктоо. Дал келбөөлөр табылган учурда транзакция алынып салынат, коопсуздук системасынын администраторун маалымдоо жүргүзүлөт, ал эми пайдалануучунун (же сервердин) ачыкчы валиддүү эмес болуп саналат. Бул система кардардын иш ордунун мобилдүүлүгүн төмөндөтөөрүн моюнга алыш керек, анткени мындай учурда протоколду ар бир жаңы иш ордунда киргизип турууга туура келет. Бул чараларды колдонуунун зарылдыгы кардарга тейлөө кызматын сунуштоонун тибин эске алуу менен бааланышы мүмкүн.

Көйгөйлөрдүн катарына 128 биттен жогору узундуктагы ачыкчтуу стандарттык браузерлердеги трафики шифрлөөнүн тизилген алгоритмдеринин жоктугу жана Россиянын аймагында сертификациялык борборлордун жоктугун киргизүү тийиш. Сунушталуучу тейлөө кызматтарынн мазмунуна ылайык браузерлерге атайын туташтыруучу plug-in компоненттерин түзүү мүмкүн, алар шифрлөөнүн көбүрөөк ишенимдүү алгоритмдерин сактап турат.

Интернет-банкинг банктардын кардарларына төмөндө аталган финансылык куралдар менен иштөө боюнча жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түзөт:

- Өздүк эсептерди банк карталарынын жардамы менен оперативдүү башкаруу, бул жаңы финансылык схемалардын өнүгүшүн камсыз кылат жана башкаруунун

эффективдүүлүгүн жогорулатат; мунун натыйжасында интернет-банкинг системасынын крдарларынын бүткүл дүнүйөлүк тармактагы интернет-дүкөндөрү менен эсеп-кысабын уюштуруу олуттуу түрдө жөнөкөйлөнөт, интернет-банкинг системасынын бар болгон интернет-соода системасы менен интеграцияланышы камсыз кылынат жана банктардын дүнүйөлүк банк системасына интеграцияланышы жүрөт.

- Юридикалык жактарды, мүмкүн болгон бардык операцияларды камтуу менен, комплекстүү түрдө тейлөө үчүн эсеп-кысаптык жана күнүнкү эсептерин тейлөө.

- Интернет-банкингдин башка блоктору менен интеграцияланышында реалдуу убакыт режиминде депозитардык операциялардын өнүгүшү;

- Биржалык жана биржадан тышкаркы рыноктордо баалуу кагаздар менен иштөө; сөз интернет-трейдингдин өзүнчө системасы жөнүндө болгон жок, сөз интернет-банкингдин бирдиктүү системасы жөнүндө, ага On-line режиминде иштеген соода аянтчаларын уюштуруу менен векселдик рынокто да иштөө үчүн тиешелүү блок чектелип интеграцияланган;

- Кошумча каражатты тартуу жана калкты насыялоо; мындай системада жөнөкөйлүккө, жеткиликтүүлүккө жана колдонуучулук интерфейстин жагымдуулугуна, бардык операциялардын “табигыйлуулугун” камсыз кылууга чоң көңүл бурулушу керек.

Интернет-банкинг системасынын ийгиликтүү иштешинин зарыл факторлорунун бири болуп кардарлар жана банк продуктылары менен жүргүзгөн операциялардын кеңири спектринин көбүрөөк камтылышы эсептелинет. Бул фактор, биринчи тарабынан кардарларды тартууга көмөк болот, экинчи тарабынан – банкка интернет-банкинг системасынан максималдуу пайда алууга мүмкүндүк берет. Ошондой эле, система пайда алып келиш үчүн узакка өмүр сүрүшү керектиги айкын, ошону менен бирге ал банк менен бирге банк продуктыларынын чөйрөсүнүн кеңейүүсүн жана иштөөдө зор ресурстарды тартпастан жаңы тейлөө аракеттерин тартпоосун камсыз кылып, нормалдуу өнүгүшү керек. Ушинтип, системанын нормалуу өнүгүшү анын масштабдануусун жана ийкемдүүлүгүн камсыз кылмайынча мүмкүн эмес.

Банк автоматташтыруусунун тенденциялары. Жогоруда белгиленгендей банк автоматташтыруусу – бизнести маалыматтык колдоонун динамикалык түрдө өнүгүп жаткан тармагы. Антыктан, төмөндө формулировкаланган тенденциялар көрсөтүлгөн тармак үчүн гана эмес, ошондой эле бизнести колдоонун маалыматтык системасынын келечектеги мууну үчүн да мүнөздүү.

1. Интеграцияланган автоматташтырылган банк системасынын жашоо циклынын бардык этаптары үчүн чечимдердин системалуулугу.

2. Ачык системалардын негизги принциптерин динамикалык түрдө өзгөрүлүп турган тышкы жана ички шарттарга адаптациялануу үчүн пайдалануу.

3. Банк ишмердүүлүгүн технологиялык коштоосунун ролун жогорулатуу. Интеграцияланган АБСтин өнүгүү чегинде бизнес-процесстердин реинжинирингине багыт алуу жана долбоорлоодо аны активдүү колдонуу.

4. Банк ишмердүүлүгүн башкаруунун маалыматтык системасын долбоорлоо, ылайыкташтыруу (адаптациялоо) жана иштетүү.

5. Реалдуу убакыт режиминде маалыматты бөлүштүрүп иштеп чыгууга өтүү, анын ичинде маалыматты интерактивдүү түрдө жеткирүүнүн банктык инструменттерин өнүктүрүү. “даймы жана бардык жерде” принцибин акырындык менен ишке ашыруу: кайсы убакта болбосун, жер шарынын кайсы бөлүгүндө болбосун.

6. Банктардын ишмердүүлүгүнүн тармагын кеңейүүсүнө, финансылык жана финансылык-өндүрүштүк топтордун калыптанышына байланыштуу концерналарды жана холдингдик компанияларды башкарууну маалыматтык колдоолор менен камсыз кылуу. Корпоративдик фирмалардын тейлөө спектринин бардыгын, ага песиялык, камсыздандыруучу, трасттык жана консалтингдик тейлөөнү камтуу менен, бирдиктүү маалыматтык жана технологиялык негизде аткаруу.

7. Жаңы банктык продуктыларын жана тейлөө кызматтарын, ошондой эле салтуу эмес каражаттарды, банк секторунда атаандаш звено катары аларды жеткирүүнү, аларга жаңы техникалык каражаттарга (түйүндүк байланыш, көрмө-конференц-байланыш, кепти таанып билүү системасы) негизделген чечимдерди камтып, андан тышкары виртуалдык чындыктын концепциясын колдонуучу комплекстүү чечимдерди кошуп өнүктүрүү.

Адабияттар:

1. Информатизация бизнеса: концепции, технологии, системы / А.М. Карминский, С.А. Карминский, В.П. Нестеров, Б.В. Черников; Под ред. А.М. Карминского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2004. -924 с.
2. Лаврушин О. И. Банковское дело. –изд.-М.: Финансы и статистика, 2002. -400 с.
3. Синкин Дж. Управление финансами в коммерческих банках: пер. С англ. – М.: Catallaxy, 1994. -937 с.